

Dil Bütünlüğü

Satı ERİŞEN*

Gazetelerden öğrendiğimize göre, Milli Eğitim Bakanlığı'nın çalışmalarında «Türkçe'nin gereği gibi gelişmediği yerlerde» Türkçe öğretimi sorunu, gündeme gelmiş bulunmaktadır.¹

Gerçekten de, —son sayımlarda bu yönde bir değerlendirme yapılmamışsa da— en son 1960 sayımına göre, yurdumuzda toplam nüfusun yaklaşık % 9,30'u (27 755 000'de 2 582 000'i) Türkçe'yi yeterince bilmemektedir. Evde konuşulan yabancı dillerin başında, yaklaşık % 6,66 ile Kürtçe, %1,25 ile Arapça gelmektedir. Ayrıca Çerkezce, Rumca, Ermenice, Gürcüce, Yahudice (?), hatta Bulgarca, Abazaca da, kimi toplulukların anadili sayılmaktadır. O günden bugüne bu oranlarda Türkçeden yana bir gelişme olduğunu gösterir belirtilere rastlanmamaktadır.

Tarih, bize, dilde birlik ve bütünlüğün sağlanmasıyla ulusal birlik ve bütünlük sürecinin tamamlanması arasında sıkı bir bağlantı bulunduğunu göstermektedir.

Bunun yakın örneklerinden biri olarak İsrail Dil Devrimi'ni gösterebiliriz. Dünyanın dört bir yanına dağılmış, yüzyıllar boyunca dağınık yaşamış, türlü özekinlerin etkisinde kalmış, özellikle ayrı ayrı dilleri konuşan Yahudiler, unutulmuş hiç kimsenin konuşmadığı ölü bir din dili olan İbranice'yi kısa bir süre içinde (1880'den bu yana) işlemiş, çağdaş, yaygın bir ulusal dil durumuna getirmişlerdir.²

Bunun yanında, yüzyıllar boyunca aynı coğrafyada yaşamış olmalarına karşın, çok değişik dilleri konuşan toplulukların da bir dil tabanında birleştikleri görülebilmektedir. Bunun da en belirleyici örneği, Endonezya'dır. 6 000 adaya yayılmış bulunan herbiri kendi anadilini konuşan 300 dolayında budunsal topluluk, 1928'den, yani Endonezya'nın ulusal deviniminin başından beri bir tek dil çevresinde toplanmış bulunmaktadır. 15. yüzyıldan bu yana kullanılagelen bir dil, Bahasa Endonezya dili, bu ülkede kamusal, ulusal ve ortak bir dil olarak kabul edilmiştir.³

Bunun tersi de geçerlidir. Dil bütünlüğü, ulus ve generk (dev-

*Eğitimci, emekli öğretmen.

1. 18 Ocak, 1981 günlü Cumhuriyet Gazetesi, 5. yanal.

2. Dr. Kâmile İmer, **Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi**, TDK yayını Ankara, 1976, 41-44 yanal.

3. a) A. Dilaçar, **Anadili İlkeleri ve Türkiye Dışındaki Başlıca Uygulamaları**, TDK yayını, Ankara, 1978, 45-47. yanal; b) **İndonezya**, Ankara Endonezya Büyükelçiliği İnfomasyon Bölümü yayını, 7. yanal.

let) bütünlüğünün oluşmasında pek önemli bir etken olduğu gibi, dil bütünlüğünün sağlanmaması yada çözülmesi de, bir generkin dağılmasında önemli bir etken olabilir. Buna bizden ve yakın bir örnek olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nu gösterebiliriz.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde Türk olmayan toplumların imparatorluğa başkaldırı nedenleri arasında anadil konusu da yer alır.⁴

Bundan başka, Ömer Seyfettin, anılarında, Balkan Savaşı'nın yitirilmesinin nedenlerinden biri olarak dili göstermektedir: «... Bizde bir ülkü, bir yurt duygusu, son olarak bir dil yok... Bölüğün yarısından çoğu Türkçe bilmiyor. Tabur, Babil Kulesi gibi... Ne alanın satandan, ne satanın alandan haberi var.»⁵

Kuruluş ve Yükseliş Dönemlerinde devşirme Hıristiyan çocuklarına önce Türkçe'yi öğreten Osmanlılar, Çöküş Döneminde kendi kamusal okullarında bile yabancı budunsal toplumların çocuklarına onların kendi anadillerini öğretmeye özen gösteriyordu. Sözelimi, Galata Sultanisi'nde (Galatasaray Lisesi'nde) 1875-1914 yılları arasında, Ermeni öğrencilere Ermenice, Ruslar'a Rumca, Bulgarlar'a Bulgarca öğretiliyordu.⁶ Buna karşılık, 1908'e değin Türkiye'deki yabancı okullarda (Fransız, İngiliz, İtalyan, Alman okullarında) Türk çocuklarına Türkçe okutulmuyordu. Bu tarihten önce, Robert Koleji'nde, Fikret'in erkek bölümünde, Rıza Tevfik'in kız bölümünde Türkçe okutulmaları, Osmanlı yürütümünün (hükümetinin) değil, Amerikalıların kendi istekleriyle olmuştur.⁷

Bir dil bütünlüğünden yoksun, bir kamusal dili bulunmayan yada bu dili askerlerine olsun öğretemeyen bir generk, elbet yıkılıp gidecekti.

Türk Dil Devrimi, aslında, uluslaşma, ulusallaşma olgusunun vazgeçilmez, vazgeçilmez bir gereğidir. Türkçe'nin ulusallaşması yanında, Ulusal Ant (Misak-ı Milli) sınırları içinde ortak bir dil olması da, yine ulusal bütünlük ilkesinin bir gereğidir. Dilbilgisi betikleri, dili, «duygu, düşünce ve dileklerimizi anlatmaya yarayan bir anlaşma aracı» olarak betimler. Öyleyse, «kaderde kıvançta ortak» bir toplum, ancak ortak bir dille var olur.

Ne yazık ki, bugüne değin yurdumuzda dil bütünlüğünü sağlama, bir iki kişisel girişimden öte, sağlam, köklü ve sürekli bir akım duru-

4., 6. Satı Erişen, **Ulusal Bağımsızlık ve Dil**, Türk Dili, Ekim 1979, sayı : 378.

5. Tahir Alangu, **Ömer Seyfettin, Ülkücü Bir Yazarın Romanı**, İstanbul, 1968, 220. yanal.

7. Bu bilgiler A Dilaçar (1895-1979)'dan alınmıştır.

muna getirilmemiştir. Bu bireysel girişimlere örnek olarak burada akıncı, yiğit bir Türk kızının adını anmak istiyoruz. Sıdika Avar. Sıdika Avar (1901-16.6.1979), yatılı bölge okulları açmış, katır sırtında köy köy dolaşarak köy kızlarını toplamış, yumuş yıkamış, donatmış, Türkçe öğretmiş, okutmuş yazdırmış, topluma kazandırmıştır. Nedir ki, bu bireysel çalışma, bir zaman sonra yürütüm desteğinden yoksun kalmış, erimiş gitmiştir.

Türkçe'yi yeterince bilmeyenlere Türkçe öğretimi yöntemleri de, bilimsel olarak yeterince geliştirilmiş değildir. Bu alanda, bilebildiğimizce, yalnızca iki öğretmen, Suat Günden ile Nusret Karanlıkagezer, kendi kişisel deneyimlerine dayanarak, birer küçük betik yazmış, kendileri bastırıp kendileri dağıtmışlardır.⁸

1974 yılında da Milli Eğitim Bakanlığı 4-9 Gücük (Şubat) günleri arasında Mersin'de ilgililerden oluşan bir toplu çalışım (seminer) düzenlemiş, bu toplantıda Türkçe'yi yeterince bilmeyenlere Türkçe öğretim yöntemi, öğretmenlerinin yetiştirilmesi, araç ve gereçleri, yönetsel önlemler vb. saptanmışsa da yönetki (politika) hayhuyu arasında bu da unutulup gitmiştir.

Bizim burada önemle vurgulamak istediğimiz iki nokta var : 1. Türkçe'yi yeterince bilmeyenlere Türkçe öğretmek, sürekli ve dizesel bir generk yönetkisi sorundur. 2. Özel bir uzmanlık işidir.

Herşeyden önce, bu amaçla, çok yönlü bir öğretim modeli geliştirilmelidir. Bu model, dilciler, eğitimbilimciler, toplumbilimciler, tinseldilbilimciler, toplumsaldilbilimciler, vb. ilgili uzmanlardan oluşacak bir kurulca saptanmalı, sürekli değerlendirilerek geliştirilmelidir. Böyle bir model, elbette, amaç, konular, yöntem eğitim araç ve gereçleri, örgüt ve yan kuruluşlar, besleyici girişimler vb.'ni içerecektir. Ayrıca, bu modelin örgün eğitim ile yaygın eğitime ilişkin bölümleri de olacaktır.

Bugün yurdumuzun her yerinde bütün ilkokullarda okula gelen öğrencilerin Türkçeyi yeterince bildiği varsayımından yola çıkılarak ortak bir yetişek (eğitim izlencesi) uygulanmak istenmektedir. Oysaki, değil Türkçe'yi yeterince bilmeyen yörelerde, aynı yörede değişik toplum-tutumsal (sosyoekonomik) kesimlerden gelen öğrenciler arasında bile bir dil ve anlayış ayrımı bulunmaktadır. Her çocuk, okumayazma öğrenmeye aynı oranda hazır değildir.⁹ Bu durumda, Türk-

8. a) Suat Günden, **Türkçe Bilmeyen Okullarda Öğretim**, 2. Baskı : Ankara, 1963, b) Nusret Karanlıkagezer, **Türkçe Bilmeyen Okullarda Türkçe Öğretim Rehberi**, Ankara, 1973.

9. Doç. Dr. Ayla Oktay, «Okula Başlama Olgunluğu» Kavramının Tarihçesi, Gelişmesi ve Bu Konuda Yapılan Çalışmalara Kısa Bir Bakış, İ. Ü. Pedagoji Dergisi, I. Sayı, İstanbul : 1980.

çe'yi yeterince bilmeyen yörelerde öğrenciler için herhangi bir önlem alınmadığından, hem öğretmen, hem öğrenci, bir bocalama içine girmektedir. Bunun sonucu olarak, bugünkü koşullarda, yeterince Türkçe öğrenmeden okula giden öğrencilerin —o da eğer gidebilirlerse— değil bütün yurt için düzenlenmiş ortak yetişmeğe göre yetişmek; doğru dürüst okumayazma bile öğrenmeden «5»i bitirdikleri yada pek az öğrenerek kısa zamanda unuttukları da bir gerçektir. Kimi yörelerdeki lise çıkışlıların üniversiteye giriş sınavlarındaki başarısızlıklarında bu dil sorununun etkisi de incelenmeye değer. Bu yörelerde yükseköğrenim aşamasına dek gelmiş gençlerin bile Türkçeyi nedeni az bildikleri kendi gözlemlerimiz arasında bulunmaktadır.

Türkçe'yi yeterince bilmeyen yörelerde özel bir yetişek ve uygulama ile Türkçeyi yalnız örgün eğitim sınırları içinde öğretme de birtakım güçlükler taşıyabilir. Çünkü, herşeyden önce, bilindiği gibi, çocuğun sczvarlığı kazanmaya ve dil öğrenimine en yatkın olduğu çağ, beyin gelişiminin en hızlı olduğu 0-6 yaş arasıdır. Bu durumda ilk usa gelen önlem, çocuğu bir an önce okul etkisi altına almak, bunun için de okul öncesi Türkçe öğretimine büyük önem vermek, bu amaçla hemen hemen ilkokula eşit sayıda yuva ve anaokulu açmaktır. Yada en iyisi, okulöncesi eğitimini de temeleğitim kapsamı ve zorunlu eğitim sınırları içine almaktır.

Bu önlem gerçekleştirilse de, çocuğun Türkçe'yi okul yaşının ve saatlerinin sınırları içinde, okul içi eğitim ve öğretimle yeterince öğrenmesi, yine de birtakım güçlükler taşır. Çünkü, okuldan önce yada okul dışında çocuk; anne, nine, abla gibi ilk yetiştiricilerinin elinde bulunmaktadır. Oysaki, 1970 sayımına göre, Adıyaman, Ağrı, Bitlis, Hakkâri, Mardin, Muş, Urfa, Van gibi illerimizde altı ve daha yukarı yaşlardaki kadın nüfusunun % 8-16'sı okumayazma bilir görünmemektedir. Bunların içinde evde Türkçe konuşanların oranının daha yüksek olmadığı söylenebilir. İşte burada karşımıza çok önemli bir sorun çıkmaktadır. O da yetişkinlerin eğitimi, yani yaygın eğitimidir.

Yetişkinlerin eğitiminde —çocuklarla en yakın ilişkileri dolayısıyla— öncelikle kadınlar ele alınmalıdır. Kadınlar için, özel kadın öğretici kolları kurulmalıdır. Kadınlar için en iyi öğretim yeri, kendi evleri, ocaklarının başıdır. Onlara Türkçe'yi öğretmek için evin ve yörenin iş özelliklerine göre, ev yönetimi, aile ve çevre sağlığı, çocuk bakımı, biçkidikiş gibi konuların eğitimi, Türkçe eğitimi için araç olarak değerlendirilmelidir. Erkeklere Türkçe eğitimi de, yapınak (fabrika), işlik, işyeri, tarım alanı, kahve, köy odası vb. iş ve boş zamanları değerlendirme yerlerinde yürütülmelidir. Özellikle onların el becerileri ve üretim gücünü arttıracak işgörüşel bir Türkçe eğitimi uygulanmalı; Türkçe, iş başında, üretim süreci içinde, üretim ve tu-

tumsal kalkınma için öğretilmelidir. Elbette aynı ilke, erkekler gibi evin dışında çalışan kadınlar için de geçerlidir. Öyleyse, sonuçta diyebiliriz ki, öğreneklerin (yaygın öğretim öğrencilerinin) Türkçe öğrenmenin tutumsal ve yaşamsal gereğine inanmış ve istekli olmaları, verim sağlayıcı baş koşuldur. Türkçe'yi yeterince bilmeyenlere Türkçe öğretiminde en önemli olan, işte bu isteğin yaratılmış olmasıdır.

Burada önemli bir noktaya daha değinmek gerek. O da, gerek okulda, gerekse okul dışında (sözgelimi, askerlikte) öğrenilen Türkçe'nin zamanla ve çevre etkisiyle, kullanılmadığı ve kullanılma gereği duyulmadığı için unutulmasını önlemektir. Bunun için ileri düzeyde çöreteler (kurlar) düzenlenebileceği gibi, asıl büyük sorumluluk TRT'ye düşmektedir. Türkçe'nin gelişmesini engelleyici yada unutturucu her türlü yabancı yayınların etkisini gidermek amacıyla, çok çekici, yöre halkının özelliklerini kollayıcı, gereksinimlerine yanıt verecek izlenceler düzenlemeli, uygulamayı açısından güçlü ve sürekli yayınlar yapmalıdır. Bu izlenceler, —her türlü rastgelelikten titizlikle kaçınılarak— yalnızca Türkçe öğretim yöntemlerini değil; yöre halkının tinsel durumunu, inançlarını, toplum tutumsal koşullarını çok iyi bilen uzmanlarca düzenlenmeli. TRT bu gibi uzmanlarla işbirliği yapmaya büyük bir özen göstermelidir.

«Türkçe'nin gereği gibi gelişmediği yerlerde görev alacak öğretmen ve yöneticilere» birtakım ek çıkarlar sağlamak yeterli değildir. Bu öğreticiler, ancak ve ancak özel olarak yetiştirilmiş (en azından sıkı öğrencelerden —kurslardan— geçirilmiş) uzmanlar olmalıdır. Bu çok duyarlı konuda görev alacakların —özel eğitimciler gibi— en yetenekli adaylar arasından seçilerek, en iyisi, öğretmen yetiştiren kurumların özel bölütlerinde (sınıflarında) yetiştirilmeleridir.

Bu uzman öğreticiler, her türlü eğitim araç ve gereçleriyle yeterince donatılmalıdır. Türkçe'yi —herşeyden önce— duyulan, dinlenen, işitilen dil durumuna getirmeli; —radyo, televizyon yayınlarından başka okul içi ve okul dışı çalışmalar için müzik, deyiş (şiir), öykü, masal kasetleri vb. doldurulmalıdır. Öğreni betiklerinden (ders kitaplarından) başka, çocuklar ve erginler için resimli yazısız, çok resimli az yazılı yada özgür okuma betikleri, o yöre yaşantısını yansıtan yada başka ilgi uyandıracak renkli resimli tablo ve levhalar, bol sayıda hazırlanmalıdır. Bütün bunların üstünde elbette en vazgeçilmez öğretim aracı, öğreticiler için hazırlanmış kılavuzları olacaktır.

Şunu da vurgulamak gerekir ki, yöre halkının tutumsal durumuna katkıda bulunacak bir Türkçe öğretimini sağlamak için, buna koşut olarak o yörelerde yapınak, işyeri, çağdaş tarım, sağlıkocağı, yol, su, elektrik gibi yörenin toplamtutumsal gelişimine katkıda bulunacak etkinlikler de geliştirilmelidir. Türkçe öğretilmesiyle toplamtutum-

sal kalkınma, iç içe yürütüldüğü zamandır ki, ancak verimli olabilir. Çünkü, bir yaşamsal gereksinmenin ürünü olmayan bir Türkçe öğretimi, yeterli ilgiyi uyandırmayabilir; dilsiz bir kalkınma ise, amacından uzak düşebilir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, ulusal birliğin kurulup korunmasında dil bütünlüğünün vazgeçilmez bir önemi vardır. Bunun sağlanması, geçici ve bireysel girişimlerin, şu yada bu örgütün işi değil; bütün ve sürekli bir generk yöneltisinin (devlet politikasının) işi ve görevidir. Bütün bir eğitim, öğretim dizgesiyle, eğitim araç gereç ve donatısıyla, bütün bir örgütle yaratacak, yaşatacak, besleyecek bütün bir önlemler dizisiyle bir generk sorundur, bu. Hem de çok geç kalmış, vazgeçilmez bir generk sorunu.

ATATÜRK DİYOR Kİ :

● «Arkadaşlar, bizim ahenkli, zengin dilimiz, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüz yıllardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bu gerçeği anlamak zorundayız. Anladığımızın belirtilerini kısaca bir süre içinde bütün dünya görecekler. Buna kesinlikle inanıyorum...»

● «Türk Tarih ve Dil Kurumlarının çalışmaları, göğüs kabartıcı bir değer ve nitelik göstermektedir... ...Dil Kurumu, en güzel ve en verimli bir iş olarak, türlü bilimlerle ilgili Türkçe terimleri hazırlamış ve böylelikle dilimiz, yabancı dillerin etkisinden kurtulma yolunda önemli adımını atmıştır.

Bu yıl okullarımızda öğretimin Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını, kültür hayatımız için önemli bir olay olarak belirtmek isterim.»

(Vasfi Bingöl, Ön Ver, ss. 42-59).
